

УДК 347.254.

Анна Мельник,*аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ ЖИТЛОВИМИ ПРИМІЩЕННЯМИ

У статті здійснено загальний аналіз методів наукового пізнання, необхідних для дослідження питання щодо забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями відповідно до норм житлового законодавства України. Визначено, які з них мають більший вплив на реалізацію військовослужбовцями та членами їхніх сімей права на житло.

Ключові слова: військовослужбовець, член сім'ї, житло, жиле приміщення, методологія, загальні методи, загальнонаукові методи.

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 47 Конституції України кожен має право на житло. При цьому обов'язок держави – створити такі умови, за яких кожний громадянин у змозі побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду [1]. Ст. 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» встановлено, що держава забезпечує військовослужбовців житловими приміщеннями або за їхнім бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання житлове приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР та іншими нормативно-правовими актами [2]. Отже, слід констатувати, що законодавче підґрунтя для забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житлом створене. Попри це, забезпечення житлом військовослужбовців на практиці не можна визнати задовільним. Однією з обставин, що перешкоджає реалізації названою категорією осіб права на житло, є відсутність належного фінансування. Не сприяє позитивному вирішенню питання і відсутність комплексних, загальнотеоретичних досліджень цієї проблематики. На нашу думку, одним із напрямів реалізації військовослужбовцями права на житло є вдосконалення практики застосування законодавства у цій сфері, що, своєю чергою, вимагає оптимального, правильного використання засобів наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська правова наука нараховує велику кількість наукових розробок, присвячених методології дослідження державно-правових явищ, у тому числі і забезпечення

військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями. Серед вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі теорії держави і права слід назвати С. Д. Гусарєва, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакуна, О. Д. Тихомирова, В. М. Шейко, В. Є. Юринця; в галузі житлового права – В. А. Васильєву, М. К. Галянтича, А. І. Дрішлюка, О. В. Дзеру, В. В. Луця, Л. Г. Лічмана, Є. О. Мічуріна, П. І. Седугіна та інші.

Мета статті – окреслити методи наукового пізнання, використання яких є необхідними для дослідження проблематики забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями відповідно до норм житлового законодавства України. Визначити ключові критерії застосування загальних та загальнонаукових методів у вивченні питань, пов'язаних із реалізацією норм житлового законодавства у практичній сфері.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи питання щодо організації та методики здійснення науково-дослідницької діяльності, В. М. Шейко та Н. М. Кушнарєнко розглядають методологію як «учення про науковий метод пізнання або як систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища» [3, с. 56]. На думку В. Є. Юринця, під методологією наукового дослідження слід розуміти «сукупність принципів, засобів, методів і форм організації та проведення наукового

пізнання поставленої проблеми» [4, с. 13]. Загальна теорія держави та права під методологією пропонує розуміти теоретичну основу та способи організації пізнавального процесу, що характеризують пізнання з погляду його загальних форм, можливостей пізнавальних засобів та механізмів, які зумовлюють логічну послідовність наукового дослідження [5, с. 25]. Таким чином, можна стверджувати, що методологія у вузькому значенні – це наука про методи, а в широкому – специфічна система концептуальних підходів, принципів побудови, структури, методів і способів реалізації діяльності.

У сучасній науці розрізняють методологію юридичної науки, яку визначають як систему принципів і способів організації, побудови і здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності у сфері дослідження державно-правової дійсності, а також вчення про цю систему [6, с. 68].

Структурно методологія правознавства має кілька рівнів: світоглядний, що містить головні напрями і загальні принципи пізнання в цілому; загальнонауковий (міждисциплінарний), що використовується для пізнання особливої групи однотипних об'єктів; конкретно-науковий, що застосовується у процесі пізнання специфіки окремого об'єкта групою наук; спеціально-науковий – притаманний вивченню окремих властивостей об'єкта в межах конкретної науки; рівень процедур і методик – притаманний конкретному науковому дослідженню тієї або іншої властивості об'єкта [6, с. 182].

До складу методології юридичної діяльності П. М. Рабінович включає філософсько-світоглядні підходи, загальнонаукові, групові та спеціальні методи. На його думку, усі ці групи методів необхідні для проведення повноцінного, всебічного, завершеного державно-правового дослідження [7, с. 182].

Характерною ознакою сучасної науки є зростання ролі методології у вирішенні проблем росту і розвитку спеціалізованого знання. Можна вказати на ряд істотних причин, які породили цю особливість науки: складність структури емпіричного і теоретичного знання, способи його обґрунтування та перевірки; тісне переплетення опису властивостей матеріальних об'єктів з абстракціями, що штучно вводяться, ідеальними моделями тощо [8, с. 23]. У цьому сенсі ми погоджуємося з висновками Д. А. Керімова, який підкреслює, що, визначаючи шляхи мислення до істини і забезпечуючи цей рух відповідними засобами, методологія разом із тим сама є результатом наукового пошуку, не менш важливим і цінним, ніж вже отримані з її допомогою інші онтологічні знання

[9, с. 22]. Інші науковці визначають метод, з одного боку, як сукупність заходів, прийомів чи операцій практичного або теоретичного опанування дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретної задачі; з іншого боку – як спосіб дослідження, інструмент для вирішення головного завдання науки – відкриття об'єктивних законів дійсності [10, с. 20].

Система методів теорії держави та права включає такі складники: загальні методи мислення, філософські методи, загальнонаукові методи, конкретно-наукові (неюридичні та юридичні) методи [11, 21].

Зберігає за нинішніх умов свою цінність діалектична методологія дослідження державно-правових явищ. Її основою виступають принципи і закони діалектичної логіки: закон переходу кількісних змін в якісні, закон єдності і боротьби протилежностей, закон заперечення заперечення. Діалектичний підхід передбачає необхідність всебічного вивчення держави і права як явищ, що перебувають у динаміці та постійному оновленні, пов'язаних з іншими соціальними чинниками – економікою, політикою, духовною сферами [5, с. 28].

Актуальним є застосування метафізичного методу, який потенційно може розкрити з більшою повнотою «внутрішні» риси прав і свобод людини та громадянина, а також процесів, пов'язаних з їх забезпеченням. Передусім необхідно встановити й урахувати специфічні ознаки та властивості державно-правових, а також соціальних явищ і процесів, які мають вагоме практичне значення [12, с. 5].

З нашої точки зору, досліджуючи інститут забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями за житловим законодавством України, доцільно використовувати логічні методи аналізу та синтезу. Використання цих методів дозволяє виробити цілісне уявлення про інститут забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями та водночас чітко виокремити його складові частини.

Метод сходження від абстрактного до конкретного – загальнонауковий метод пізнання, згідно з яким процес наукового пізнання поділяється на два відносно самостійних етапи. На першому етапі здійснюється перехід від конкретного до його абстрактних визначень, аж до найпростішої абстракції, за допомогою багатьох понять і суджень; на другому – перехід у пізнанні від простих абстракцій до найскладніших і до того ж конкретного. При цьому досягається істинне знання сутності, змісту, закономірностей розвитку конкретного [13, с. 414]. Ми також

вважаємо, що під час дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями за житловим законодавством України, може бути використано метод сходження від абстрактного до конкретного, що дозволяє виокремити етапи еволюції правового регулювання досліджуваного питання.

В юридичній літературі зазначається, що дедукція – це метод дослідження і спосіб міркування, за допомогою якого із загальних посилай із необхідністю впливає висновок конкретного характеру. Натомість індукція – це метод дослідження і спосіб міркування, у якому загальний висновок формується на основі конкретних посилай [6, с. 81]. Застосування методів індукції та дедукції під час дослідження забезпечення житлом військовослужбовців та членів їхніх сімей дозволить виділити особливості різних форм такого забезпечення.

Метод абстрагування полягає у виділенні властивостей і відношень досліджуваного явища, до яких суб'єкт виявляє інтерес, а також одночасне відсторонення від інших властивостей і відношень, у результаті чого утворюються різноманітні абстракції – поняття, категорії, теоретичні конструкції і їх системи [8, с. 81]. За допомогою цього методу досліджено поняття члена сім'ї військовослужбовця, склад сім'ї військовослужбовця, підстави визнання осіб такими, які потребують поліпшення житлових умов, а також окремі форми житлового забезпечення військовослужбовців.

Ми також вважаємо, що для найбільш повного дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями за житловим законодавством України необхідне використання таких загальнонаукових методів, як історичний, системний та функціональний.

Сутність історичного методу полягає в тому, що процес розвитку державно-правових явищ відтворюється в усій багатогранності, в усій повноті – з усіма випадковостями, зигзагами, частковостями, що перекручують об'єктивну логіку розвитку; з усім позитивним, що накопичено історичним досвідом [14, с. 14]. Тому вивчення сучасного стану житлового забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей вимагає дослідження генези та розвитку правового регулювання інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями згідно з нормами житлового законодавства України. Інакше кажучи, необхідно враховувати також об'єктивні процеси історичного характеру, що стали визначальними у формуванні ін-

ституту забезпечення військовослужбовців житловими приміщеннями.

За загальним правилом, використання системного методу передбачає розгляд державних і правових явищ як цілісних сукупностей різноманітних елементів, що взаємодіють між собою і навколишнім середовищем. З використанням системного методу досліджують статичні, структурні, динамічні компоненти та властивості, їх внутрішні та зовнішні прояви, генетичні та функціональні зв'язки, взаємодії із середовищем тощо [6, с. 86]. З огляду на це, застосування зазначеного методу у межах наукового дослідження забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями за житловим законодавством України є необхідним для визначення зв'язків між підставами, умовами та формами житлового забезпечення цієї категорії осіб.

Сутність функціонального методу відображається у виокремленні форм взаємодії різноманітних суб'єктів або елементів і з'ясування їх місця та значення (функції) [11, с. 23]. За допомогою цього методу вдається простежити не стільки дію всієї системи житлового забезпечення військовослужбовців, скільки функціонування її окремих елементів у їх зв'язку та залежності, визначити ефективні та недосконалі ланки в механізмі житлового забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей за житловим законодавством України. Необхідність використання цього методу пов'язана з функціональним характером житлового забезпечення військовослужбовців, його елементів, впливом на суспільні відносини з метою їх упорядкування, стабілізації.

Статистичний метод дозволяє дослідити стан житлового забезпечення військовослужбовців різних військових формувань, кількість військовослужбовців та членів їхніх сімей, які потребують поліпшення житлових умов, а також обсяги бюджетних коштів, що виділяються для забезпечення житлом цієї категорії громадян.

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод використовується для виявлення схожості та відмінностей джерел права в межах однієї або декількох правових систем шляхом їх порівняння чи розрізнення за будь-якою ознакою або властивістю [15, с. 14]. Цей метод може бути використано для вивчення загального та особливого у правовому регулюванні інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями у вітчизняному та зарубіжному житловому законодавстві, а також у наукових поглядах з окресленої проблематики.

Важливу роль у дослідженні інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями за житловим законодавством України відіграє метод юридичного моделювання. Сутність спеціально-юридичного методу наукового пізнання полягає в описі явищ державно-правової дійсності за допомогою юридичної термінології, висвітленні дійсності соціальних суб'єктів з погляду юридичних моделей поведінки, з позиції законного або протиправного, обов'язкового або можливого [11, с. 25]. На підставі цього методу підлягають дослідженню спірні питання, що виникають у процесі житлового забезпечення військовослужбовців, а також порушення в порядку надання військовослужбовцям та членам їхніх сімей житлових приміщень.

Для дослідження та пояснення самого права в різних його проявах використовується формально-логічний (догматичний) метод. Тому використання формально-логічного (догматичного) методу дозволить окреслити коло обставин, які сприяли формуванню інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями, а також визначити підстави такого забезпечення.

Доцільно також зауважити, що у процесі дослідження інституту забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей житловими приміщеннями можуть використовуватися й інші методи наукового пізнання.

Висновки.

Основою методології дослідження житлового забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей є загальні та загальнонаукові (аналізу та синтезу, сходження від абстрактного до конкретного, індукції та дедукції, абстрагування, історичний, системний, функціональний, статистичний), а також спеціальні методи пізнання правових явищ (порівняльно-правовий, формально-логічний (догматичний), юридичного модулювання, спеціально-юридичний методи), що зумовлено юридичною природою житлового забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також особливостями суспільних відносин, що виникають у процесі забезпечення цієї категорії осіб житловими приміщеннями.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 (в ред. від 21.03.2018) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 190.

3. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 4-те вид., випр. і доповн. – К. : Знання, 2004. – 307 с.

4. Юринєць В. Є. Методологія наукових досліджень : навчальний посібник / В. Є. Юринєць. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 178 с.

5. Загальна теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків : Право, 2009. – 584 с.

6. Гусарєв С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навчальний посібник / С. Д. Гусарєв, О. Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 655 с.

7. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навчальний посібник / П. М. Рабінович. – 9-е вид., зі змінами. – Львів, 2007. – 192 с.

8. Основи методології та організації наукових досліджень : навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 352 с.

9. Керимов Д. А. Методологія права. Предмет, функції, проблеми філософії права / Д. А. Керимов. – 2-е изд. – М., 2001. – 559 с.

10. Настрадін В. П. Вибір та затвердження теми дисертаційного дослідження здобувачів наукових ступенів : навчальний посібник / В. П. Настрадін, С. І. Хархун. – К. : Національна академія СБ України, 2000. – 28 с.

11. Теорія держави та права : навчальний посібник / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомірова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

12. Веклич В. Методи дослідження прав і свобод людини і громадянина / В. Веклич // Віче. – 2009. – № 22. – С. 4–6.

13. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.

14. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навчальний посібник / К. Г. Волинка. – К. : МАУП, 2003. – 240 с.

15. Кириченко В. М. Порівняльне конституційне право: модульний курс : навчальний посібник / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. – К., 2012. – 256 с.

В статье осуществлен общий анализ методов научного познания, необходимых для исследования вопроса об обеспечении военнослужащих и членов их семей жилыми помещениями согласно нормам жилищного законодательства Украины. Определено, какие из них имеют более существенное влияние на реализацию военнослужащими и членами их семей права на жилье.

Ключевые слова: военнослужащий, член семьи, жилье, жилое помещение, методология, общие методы, общенаучные методы.

The article provides a general analysis of the methods of scientific knowledge necessary for the study of the issue of providing servicemen and their families with living quarters the norms of the housing legislation of Ukraine. It is determined which of them have a more significant impact on the implementation of housing and servicemen and their families.

Key words: serviceman, family member, housing, living room, methodology, general methods, general scientific methods.

